

SEXBIERUM, DE HERVORMDE KERK

Bouwgeschiedenis en exterieur.

De eerste lettergreep van de dorpsnaam is afgeleid van de Heilige Sixtus die in het jaar 258 als martelaar te Rome stierf. De kerk is oorspronkelijk ook gewijd aan de Heilige Sixtus en stamt uit de tweede helft van de 12de en het begin van de 13de eeuw. Deze datering kan worden afgeleid uit de kraalprofielen langs de rondboogvensters en de ingangspartij aan de noordzijde. Waarschijnlijk zijn monniken van het toentertijd nabij gelegen klooster Lidlum betrokken geweest bij de bouw.

De kerk bestaat thans uit een lang eenbeukig schip met rondgesloten koor. Zij heeft eerder een kruisvorm gehad. Als deze vorm niet oorspronkelijk was, kan hij het resultaat zijn geweest van een laat middeleeuwse verbouwing. Wellicht heeft de kerk toen ook de grote gotische vensters gekregen die zij nog bezit. De dwarsarmen zijn in de loop van de 18de eeuw afgebroken, zij het niet tegelijkertijd. Op de plaats van de noordelijke dwarsarm is toen de aanbouw verrezen die lange tijd de dorpschool is geweest en later de functie van consistorieruimte heeft gekregen. Over de samenstelling van het muurwerk is niets mee te delen, omdat dat in de vorige eeuw geheel met een witte pleisterlaag is bedekt. De kerk heeft zowel aan de zuidzijde als de noordzijde een ingang. De uit de bouwtijd van de kerk daterende toren was in het begin van deze eeuw verzakt. In 1904 is de toren recht gehakt en naar het ontwerp van de architect D.B. Kalma is er toen als het ware een geheel nieuwe toren van rode baksteen omheen gemetseld. Voor zover valt na te gaan heeft hij altijd een spitsbekroning gehad. In 1987 is de toren gerestaureerd. De klok is in 1513 gegoten door Gerard van Wou.

Interieur.

In de zeer ruime voorkerk liggen enkele 17de- en 18de eeuwse grafzerken in de vloer. Tegen de westmuur is een heel bijzondere zerk aangebracht die eertijds het graf heeft gedekt van

"Hessel Cornelis Budde, Colonel der Burgerij en Raad van het Nedergerecht te Emmen"

en van diens echtgenote

"Mevrouwe Sara Artopee " (.....) ".. in den ijselijken storm van 7 october 1756 door schipbreuk verongelukt ".

Boven de doorgang tussen de voorkerk en de toren bevindt zich een grote wijzerplaat uit 1693. Tot 1861 was het koor afgescheiden van het schip door een hek, waarop een Tien Gebodenbord was geplaatst. Dit bord bevindt zich thans tegen de oostmuur in het koor. Nadat koor en schip in laatgenoemd jaar één ruimte waren geworden heeft de kerk in 1866 het huidige stuc-interieur gekregen. Het werd vervaardigd door J.E. Martens die o.a. in Leeuwarden werkte aan het Paleis van Justitie. De overhulde herenbank tegen de noordmuur is vermoedelijk ontstaan door samenvoeging van twee afzonderlijke, eind 17de eeuwse, herenbanken. De opzetstukken bevatten de wapens van " I. van der Sluys, adm. kerkvoogd " en " Arent van Haersolte, Heer van Hoenloo en Grietman over Barradeel ".

In het interieur gaat de aandacht vooral uit naar de preekstoel met het doophek, de doopbekken-houder, de tekstborden en de orgelkas, die opvallen door hun buitengewoon rijk versierde vormgeving. Al het houtsnijwerk aan genoemde onderdelen is van de hand van de uit het Duitse Altenberge afkomstige beeldhouwer Johann Georg Hempel. Het is door hem uitgevoerd in rococostijl die, verklaarbaar door de herkomst van Hempel, verwantschap vertoont met de wat zware Duitse rococostijl. Hempel woonde omstreeks 1760 in Sneek en heeft daar beeldhouwwerk in rococostijl vervaardigd voor de vernieuwing van het raadhuis. In 1763 vestigt Hempel zich als zelfstandig beeldhouwer in Harlingen.

De **preekstoel** in Sexbierum is in 1768 door hem gemaakt. Door zijn overdaad aan versiering is de preekstoel, zeker voor Friesland, uniek te noemen. De kuip is zeshoekig. Op drie panelen zijn allegorische figuren afgebeeld, voorstellende:

- Geloof (vrouw in geestelijke wapenuitrusting en met brandend hart en bijbelboek),
- Hoop (vrouw met anker en duif) en
- Liefde (vrouw met kinderen en daarbij de zon en de pelikaan).

Het paneel tegenover de bank van de diakenen bevat een voorstelling van de barmhartige Samaritaan en op het deurtje is de evangelist Johannes uitgesneden met zijn symbool de adelaar.

Hij wijst op het Lam Gods en neemt hier dus eigenlijk de functie van Johannes de Doper over. De gesneden attributen op de vier hoekstijlen verwijzen naar de vier jaargetijden: **lente** (ontluikende bloemen), **zomer** (korenaren en peulvruchten), **herfst** (appels en peren) en **winter** (schaatsen, tang en schelpen).

Het ruggeschot is een verzameling van symbolische afbeeldingen: een *beker* (Heilig Avondmaal), een *sleutel* (van het Hemelrijk), een *boekrol* (Oude Testament), een *boek* (Nieuwe Testament) en ganzenveren.

Aan de onderzijde van het klankbord is een *zon* gesneden. (Zon der gerechtigheid). Op het klankbord is een *roofvogel* te zien die aan een vrucht pikt. De bekroning van het klankbord draagt een *engeltje met een banderol*, waarop staat: "Jes. 58 : 1". De kuip rust op een boomstam, waaruit twee takken ontspringen die het Oude en het Nieuwe Testament kunnen voorstellen.

Waar de takken uiteenwijken, onder de kuip, bevindt zich een vogelnestje waarin zelfs eieren liggen. Het nest is het symbool van het nieuwe leven, dat door de werking van Gods woord ontstaat. De grillig gebogen takken lijken het klankbord te steunen. Tussen de bladeren aan de takken zitten adelaars, als symbolen van Gods trouw. Op een banderol onder de kuip staat de naam van Rutger van Haersolte, Grietman van Barradeel. De kunstenaar zelf bracht zijn naam aan op de trap.

Het doophek past geheel bij de preekstoel en is in dezelfde weelderige trant uitgevoerd.

Het snijwerk bestaat uit acanthusloof, bloemen, draperieën, bijbelboeken met teksten en verder uit de symbolen van het Heilig Avondmaal: korenaren (brood) en druiven (wijn). Op de hoeken van het hek zijn hoge versieringen aangebracht met afgehakte wapenschilden. De namen van Johannes Gerlofsma, "Old-secretaris van Barradeel", die toentertijd tevens administrerend kerkvoogd was, en van Trijntje Klaases Gaarda, zijn huisvrouw, staan op banderollen op het doophek vermeld. Samen met Grietman Ruger van Haersolte zijn zij vermoedelijk de opdrachtgevers geweest tot het maken van al dit fraais. De lezenaar op het hek rust naar oud gebruik op een adelaar met uitgespreide vleugels. De doopboog boven de toegang wordt bekroond door een pelikaan die zich in de borst pikt om zijn jongen met zijn bloed te voeden; een zinnebeeld van de offerende liefde van Christus.

De doopbekkenhouder sluit wat de vormgeving betreft geheel aan. Deze is vervaardigd in de vorm van een boomstam die van onderen in drieën is gespleten. Het zilveren doopbekken wordt op de stam geplaatst. De gedeeltelijk afgesneden zijtak dient als houder voor een zilveren collecteschaaltje. De vier grote tekstborden zijn eveneens overdadig versierd met snijwerk. Tussen bladornamenten zijn diverse muziekinstrumenten en engelenfiguurtjes afgebeeld.

In de jaren 1766 en 1767 bouwde de bekende Groninger orgelbouwer Albertus Anthoni Hinsz in de kerk van Sexbierum een nieuw orgel, bestaande uit een hoofdwerk en een rugwerk. Het instrument telde in totaal 20 stemmen. De kassen werden gemaakt door Tjepke van Vliet en verfraaid met snijwerk door Hempel. In de vleugelstukken zijn hoornen des overvloeds verwerkt. De wapenschilden op het rugwerk zijn afgehakt. Op de torens van het hoofdwerk staan twee bazuin schallende engelen met harp spelende koning David in het midden. Het orgel werd op 3 mei 1767 gekeurd en ingespeeld door de organist F.G. Michelet uit Alkmaar.

Van het Hinsz-binnenwerk rest nagenoeg niets meer. De fa. Bakker en Timmenga uit Leeuwarden bouwde in de jaren 1923 en 1924 een geheel nieuw "romantisch" orgel in de bestaande kassen.

Het heeft mechanische toetstractuur en pneumatische registertractuur en bezit de volgende dispositie:.

Hoofdwerk	Bovenwerk (in zwelkast)	Pedaal
Prestant 8'	Gedekt 8'	Subbas 16'
Bourdon 16'	Salicionaal 8'	Cello 8'
Holpijp 8'	Aeoline 8'	
Viola di Gamba 8'	Vox Celeste 8'	
Octaaf 4'	Salicet 4'	
Fluit 4'	Roerfluit 4'	
Quint 3'	Spitsfluit 4'	
Octaaf 2'	Vox Humana 8'	
Cornet-Mixtuur 3 sterk		
Trompet 8'		

Van het voormalige Hinsz-orgel zijn twee registers door Bakker en Timmenga gehandhaafd: de Roerfluit 4' (in de vorige eeuw aangebracht door Van Dam) en de Spitsfluit 2'.

Plannen voor een reconstructie van het Hinsz-orgel verkeren in een vergevorderd stadium. Van het gesloopte Hinsz-binnenwerk konden acht registers, die door Bakker en Timmenga in twee door hen gebouwde nieuwe orgels waren verwerkt, worden achterhaald, alsmede de windlade van het rugwerk, een pedaalklavier en de orgelbank. De betrokken kerkvoogdijen hebben zich bereid getoond het Hinsz-materiaal tegen schadeloosstelling ten gunste van een reconstructie van het Sexbierumer orgel af te staan. Samen met de twee nog in Sexbierum aanwezige registers leverde dit dus totaal tien registers op van het Hinsz-orgel. Naar verwachting zal in de tweede helft van 1993 met de reconstructie kunnen worden begonnen. De kerk van Sexbierum zal daarmee in de bewaard gebleven fraaie kassen een passend en luisterrijk orgel terugkrijgen.

T.E. van Popta
1993